

УДК 332.024:658.589:338.436

ІНСТИТУЦІЙНІ МЕХАНІЗМИ СТИМУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ АГРОПРОДОВОЛЬЧОЇ СФЕРИ РЕГІОНУ

Наумова Л.М. – д. е. н., доцент,
Херсонський національний технічний університет
Наумов О.Б. - д. е. н., професор,
Міжнародний університет бізнесу і права, м. Херсон

У статті розглядаються теоретико-методологічні і прикладні засади інституційного регулювання інноваційного розвитку агропродовольчої сфери на регіональному рівні. Досліджено проблеми, визначено принципи та завдання державного регулювання інноваційного розвитку сільськогосподарських та харчових підприємств на регіональному рівні.

Ключові слова: інноваційний розвиток, агропродовольча сфера, регіон.

Наумова Л.М., Наумов А.Б. Институциональные механизмы стимулирования инновационного развития агропродовольственной сферы региона

В статье рассматриваются теоретико-методологические и прикладные основы институционального регулирования инновационного развития агропродовольственной сферы на региональном уровне. Исследованы проблемы, определены принципы и задачи государственного регулирования инновационного развития сельскохозяйственных и пищевых предприятий на региональном уровне.

Ключевые слова: инновационное развитие, агропродовольственная сфера, регион.

Naumova L.M., Naumov O.B. Institutional mechanisms to stimulate the innovative development of the agro-food sector in the region

The article deals with theoretical, methodological and applied foundations of institutional regulation of the innovative development of the agro-food sector at the regional level. It investigates the problems, identifies the principles and objectives of state regulation of the innovative development of agricultural and food enterprises at the regional level.

Keywords: innovative development, agro-food sector, region.

Постановка проблеми. Забезпечення інноваційного розвитку регіонів і галузей економіки України є стратегічно важливим завданням, від вирішення якого залежить не тільки стан економіки і можливість прогресу але й майбутнє країни. Тому процес інноваційного розвитку потребує державного регулювання на всіх його етапах для забезпечення послідовності і усталеності.

В економічній літературі все більша увага приділяється проблемам забезпечення продовольчої безпеки як найважливішої складової економічної безпеки країни [1, 2]. Характерною ознакою аграрного сектора економіки в останні роки є згортання інноваційних процесів і низька сприйнятливість до науково-технічних нововведень [3]. Криза у аграрному виробництві і невиважена стратегія реорганізації сільськогосподарських підприємств привела до скорочення впровадження наукових досягнень у виробництво, повернення до застарілих технологій.

За таких умов активізація інноваційного розвитку вимагає перегляду основ державного регулювання у напрямках подолання проблем і стимулювання інноваційного розвитку перспективних і стратегічно важливих виробництв, до яких належать і виробництва агропродовольчої сфери.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема регулювання інноваційно-інвестиційного розвитку економіки України та економіки окремих регіонів присвячено низку наукових робіт [2, 4, 5, 6]. Втім, проблему не можна вважати повністю вирішеною, оскільки особливості розвитку окремих регіонів та виробничих систем (як агропродовольча сфера регіону) вимагають адаптації існуючих підходів і методів до конкретних умов господарювання.

Думки економістів щодо доцільності і змісту державного регулювання економіки є досить суперечливими [2]. Нескінчена дискусія прихильників і противників втручання держави в економіку є предметом розгляду багатьох науковців [6].

А. Ельянов та В. Новицький вважають, що ринкова основа інноваційної політики аж ніяк не спростовує логіку державного втручання і підтримки наукового процесу, а держава є єдиним реально діючим інститутом, здатним забезпечити необхідний правовий порядок у господарській сфері кожної окремо взятої країни і відстоювати її економічні інтереси на міжнародному рівні [6, 7]. Інноваційна політика, змістом якої є сприяння ефективному обміну інформацією між суб'єктами господарського життя на різних етапах інноваційних циклів, є обов'язковим елементом системи державного регулювання.

Постановка завдання. Метою статті є розробка теоретично-методичного підґрунтя державного регулювання інноваційного розвитку агропродовольчої сфери на регіональному рівні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Державне регулювання стосовно аграрного сектора економіки трактується як цілеспрямований вплив на процеси відтворення аграрного виробництва з метою адаптації його до зовнішніх і внутрішніх умов розвитку, упередження дестабілізуючої дії кон'юнктурних і сезонних коливань аграрного ринку та солідарної компенсації сільськогосподарським товаровиробникам збитків, заподіяних стихійними природними явищами [8].

Взаємодія державних і ринкових регуляторів визначає стан економічної системи і може привести як до розвитку галузей, регіонів та економіки в цілому, так і до занепаду виробництва. Отже, державне регулювання інноваційного розвитку має бути ретельно виваженим і спиратися на науково обґрунтовану теоретично-методичну базу. У зв'язку з цим виникає необхідність визначення принципів і завдань державного регулювання та дослідження дії регуляторів державного впливу на інвестиційно-інноваційні процеси.

До традиційних найважливіших завдань держави в економіці належать: оборона, підтримка суспільного порядку, розвиток економічної та соціальної інфраструктури, підтримка національного капіталу у боротьбі з іноземними конкурентами за ринки збуту. В умовах наздоганяючого розвитку держава має забезпечити насамперед:

- само модернізацію, реорганізацію, удосконалення функцій, раціоналізацію структур управління і оновлення управлінського інструментарію;
- формування довгострокової стратегії, спрямованість дії конкуренції у русло довгострокових цілей і тенденцій розвитку, забезпечення системності і комплексності розвитку економіки, „підтягування” окремих галузей;
- розумне правове обмеження свобод з метою забезпечення соціальних проблем [9];

- подолання технологічного відставання країни, на основі формування „інтелектуального капіталу” і інвестицій у „матеріальні” компоненти капіталу, оснований на новітніх технологіях [10];
- сприяння динамізації розвитку;
- пом'якшення тиску зовнішньої конкуренції і забезпечення фінансового сприяння новим видам виробництва;
- створення умов для рівного розподілу економічних благ, усунення соціальної напруженості [6].

Законом України „Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні” визначено механізми формування і реалізації стратегічних і середньострокових пріоритетних напрямів інноваційної діяльності, що передбачає розподіл обов'язків з формування, затвердження та реалізації напрямів розвитку між органами влади різних рівнів [11]. Згідно Закону визначення і затвердження стратегічних напрямів інноваційної діяльності належить до компетенції центральних органів виконавчої та законодавчої влади. У визначенні і затвердженні середньострокових пріоритетних напрямків інноваційної діяльності, окрім центральних органів влади, у межах відведеної їм компетенції приймають участь виконавчі органи місцевого самоврядування. Пріоритетні напрямки інноваційної діяльності реалізуються через систему загальнодержавних, галузевих та регіональних програм, державне замовлення, інноваційні проекти, проекти технологічних парків.

Реалії сьогодення показують, що програми та інноваційні проекти, розроблені в рамках стратегічних та загальнодержавних середньострокових пріоритетів інноваційного розвитку і сформовані на різних рівнях, не завжди є узгодженими. Особливо проблема неузгодженості постає при порівнянні галузевих та регіональних програм. Ще однією проблемою є відсутність взаємозв'язку між регіональними програмами. Не враховується при цьому і наявність міжгалузевих регіональних комплексів, до яких можна віднести АПК, де сходяться інтереси підприємств різних галузей, а також міжрегіональних виробничих систем.

Аналіз стратегічних та середньострокових пріоритетних напрямів інноваційної діяльності дозволяє зробити наступні висновки. Середньостроковими напрямами не повною мірою охоплено проблемні питання і перспективи розвитку агропродовольчої сфери, відчувається брак системності. Так, більшість напрямів охоплює окремі технічні проблеми виробництва та переробки сільськогосподарської продукції, однак недостатньо уваги приділено технологічним проблемам, зокрема інтегрованим. При сьогоdnішньому рівні розвитку технологій недоцільно розділяти аграрну та промислову складову технологічного процесу. Необхідно прикладати зусилля для створення та впровадження інтегрованих агропромислових технологій, що дозволять узгодити економічні інтереси сфери виробництва та переробки сільгосппродукції, подолати диспаритет цін на сільськогосподарську продукцію та продукцію переробки, комплексно підійти до проблеми формування якості продукції.

Пріоритетні напрямки розвитку вимагають перегляду системи принципів, що мають бути покладені в основу державного регулювання інноваційного розвитку. В основу державного регулювання процесів інноваційного розвитку агропродовольчої сфери регіону мають бути покладені наступні принципи:

- верховенство законодавства та забезпечення прав, свобод та обов'язків, прийнятих у демократичному суспільстві;
- відповідність інтересів розвитку агропродовольчої сфери інтересам розвитку соціально-економічної системи держави та регіону;
- узгодження соціально-економічних інтересів сільського господарства, харчової промисловості та споживачів;
- забезпечення соціально-економічної ефективності функціонування агропродовольчої сфери;
- узгодження галузевого і регіонального підходів до інноваційного розвитку;
- більш повне і раціональне використання ресурсів регіону, для забезпечення продовольчої незалежності і соціальної стабільності;
- забезпечення екологічних норм та відтворення природних ресурсів.

Головною проблемою залишається сьогодні реалізація завдань програм. Центральні, галузеві та місцеві органи влади мають досить обмежений вплив на діяльність підприємств, які мають реалізовувати інноваційний розвиток, що робить цей процес майже некерованим.

З огляду на це необхідна розробка адекватної інноваційної стратегії. Планування та державне втручання мають бути обґрунтованими, сполученими з ініціативою підприємців і дією ринкових сил, полегшувати їм рух у перспективному для них та суспільства напрямі.

Слід відмітити, що проблеми інноваційного розвитку галузей і регіонів викликані низкою їх специфічних особливостей. Інноваційний розвиток агропродовольчої сфери регіону об'єктивно вимагає поєднання територіального та галузевого регулювання у єдиній системі та формування дієвого мотиваційного механізму інновацій. До специфічних проблем, що потребують вирішення у процесі активізації інноваційного розвитку агропродовольчої сфери регіону слід віднести:

- формування системи позитивних факторів мотивації інноваційної активності підприємств. Під впливом факторів зовнішнього впливу має бути сформований сприятливий інвестиційний клімат в регіоні, що є головною передумовою інноваційного розвитку;

- забезпечення життєздатності і дієвості інноваційного механізму. На початкових етапах він потребує підтримки держави, що має втілюватися через економічні методи регулювання економіки. Держава також має прийняти безпосередню участь у інноваційно-інвестиційній діяльності по відношенню до сільськогосподарських підприємств у ролі гаранта перед інвесторами, та навіть у ролі інвестора – якщо справа стосується неефективних але стратегічно важливих виробництв, які визначатимуть розвиток економіки у майбутньому. На подальших етапах інноваційний механізм має набути властивостей саморозвитку і адаптації до змінних умов ринку;

- забезпечення ефективної взаємодії науково-дослідної сфери та сільськогосподарського виробництва. Сьогодні мотивація до співпраці необхідна не тільки сільськогосподарським підприємствами, але і науковим установам, що втратили зацікавленість у створенні інноваційних аграрних технологій.

- забезпечення необхідного рівня агропромислової інтеграції, що сприятиме переливу капіталу з промислового виробництва у сільськогосподарське

та впровадженню інтегрованих технологій;

- створення системи фінансування інноваційних проектів із використанням всіх можливих джерел. Сьогодні вітчизняних та іноземних інвесторів при прийнятті рішень щодо фінансування проекту насамперед турбує проблема отримання максимально можливої віддачі капіталу при припустимому рівні ризику. Законом України „Про іноземні інвестиції” інвесторам надаються гарантії збереження інвестицій [12]. Втім, аграрний сектор економіки не може забезпечити належний рівень віддачі капіталу. Однак проблема низької прибутковості не є головною причиною, що стримує інвесторів. Вкрай необхідно створити сприятливі умови для інвесторів шляхом захисту їх від ризиків, оскільки інноваційні проекти у агропродовольчу сферу в умовах України є надто ризикованими, їх результати часто є непередбачуваними.

Основними завданнями державного регулювання інноваційного розвитку агропродовольчої сфери регіону мають бути наступні.

1. Одним із найважливіших завдань регулювання інноваційного розвитку на регіональному рівні є розбудова інноваційної інфраструктури. Інноваційна інфраструктура виконує функції матеріально-технічного, ресурсного та загальносистемного забезпечення інноваційної діяльності. До складу інноваційної інфраструктури входить велика кількість підприємств і організацій що в більшому або меншому ступені впливають на хід інноваційного процесу і ефективність реалізації інноваційних програм та проектів. Інноваційна інфраструктура має забезпечувати передумови для реалізації потенціалу розвитку підприємств.

2. Окремо слід наголосити на необхідності розвитку системи фінансового обслуговування інноваційного розвитку шляхом утворення інноваційних організацій та фондів. Створення спеціальних інноваційних банків та фондів на регіональному та міжрегіональному рівні дозволить прискорити процеси залучення інвестиційних коштів у інноваційні проекти, дозволить більш ґрунтовно підійти до аналізу інвестиційної привабливості проектів і підприємств, врахувати регіональні особливості і цілі розвитку.

3. Розбудова виробничої, транспортної та енергетичної інфраструктури. Інфраструктура багато в чому впливає на формування інноваційного потенціалу регіону. Розвиток галузей та виробництв у регіоні має бути забезпечений випереджальним розвитком інфраструктури. У противному випадку не можна гарантувати поступальність і системність розвитку.

4. Формування інноваційної культури. Осередком її формування мають стати наукові і освітні заклади, громадські та політичні організації, підприємства.

5. Державна підтримка провідних напрямків інноваційного розвитку, що має реалізовуватись через систему економіко-правових, фінансових і адміністративних заходів, які мають забезпечити:

- захист вітчизняного виробника і підвищення конкурентоспроможності продукції;
- ресурсне забезпечення виробництва;
- вирішення соціальних проблем.

Висновки. У статті здійснено теоретичне узагальнення і запропоновано підходи до вирішення проблеми забезпечення ефективного державного регу-

лювання агропродовольчої сфери на регіональному рівні. Отримані результати відрізняються тим, що в основу системи державного регулювання покладено регіональні і галузеві особливості розвитку, акцентовано увагу на ролі регіональної влади у розвитку агропродовольчої сфери.

Подальші дослідження слід спрямовувати на розробку механізму стимулювання інноваційного розвитку системи виробництва продовольчої продукції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Варченко О. К вопросу соединения государственного и рыночного регулирования продовольственной безопасности // Экономика Украины. – 2004. - №7. – С.53-59.
2. Демьяненко С., Сви́дерская И. К вопросу о стратегии развития аграрной политики Украины. // Экономика Украины. – 2004. - №8. – С. 72-79.
3. Музика П.М. Мотиваційний механізм розвитку інноваційної діяльності в аграрному секторі України // Економіка АПК. – 2001. - №12. – С.3-5.
4. Інвестиційний клімат в Україні / Гайдуцький П.І., Каракай Ю.В., Баліцька В.В., Грамотнов В.Е., Суярко С.М., Трифонов С.В., Гайдуцький А.П. – К.: Нора-друк, 2002. – 246 с.
5. Кондрашов О.М. Організаційно-економічний механізм регулювання інноваційної діяльності в промисловості України: автореф. дис. к-та економ. наук: 08.07.01 / НДЕІ. – К.: 2003. – 20 с.
6. Эльянов А. Государство и развитие // Мировая экономика и международные отношения. – 2003. - №1. – С.3-14.
7. Новицький В. Імперативи інноваційного розвитку // Економіка України. – 2007. – №2. – С.45-52.
8. Могильний О.М. Організаційно-економічний механізм державного регулювання аграрного виробництва у трансформаційний період: Автореф. дис... д-ра екон. наук: 08.07.02 / Інститут аграрної економіки УААН. – К., 2003. – 38 с.
9. Людвиг Е. Полвека размышлений. Речи и статьи. – М, 1993. – С.44.
10. Лортикян Э.Л. История экономических реформ: Мировой опыт второй половины XIX-XX вв. – Харьков: Консум, 1999. – 288 с.
11. Закон України „Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні” від 16.01.2003 № 433-IV // Експрес. - №11. – С.20-24.
12. Закон України „Про іноземні інвестиції” від 13 березня 1992 р. №2198-ХІІ // Відомості Верховної Ради. – 1992. - №19. – С.80.